תבא ב

א. כתב הרמב"ם בספר המצות: „מצוה ח, היא שצונו להדמות בו יתעלה כפי היכולת והוא אמרוי והלכת בדרכיו. וכבר נכפל זה הציווי ואמר[2] ללכת בכל דרכיו ובא בפירוש[3] מה הקב"ה נקרא חנון אף אתה הי' חנון מה הקב"ה נקרא רחום אף אתה הי' רחום מה הקב"ה נקרא חסיד אף אתה הי' חסיד [(ו)זה לשון ספריי[4]]. וכבר נכפל זה הענין בלשון אחר ואמר[5] אחרי ה' [אלקיכם[6]] תלכו ובא בפירוש[6] שרצה לומר ההדמות בפעולותיו הטובות והמדות הנכבדות שיתואר בהם הא־ל יתעלה כו'".

ובתשובות ר' אברהם בן הרמב"ם[7] איתא – ששאלו אותו, „הרי [מצוה זו] היא כוללת את המצות כמו שמתבאר מן הכתובים החוזרים בענין זה ככתוב[8] בכל הדרך אשר צוה ה' אלקיכם אתכם תלכו, וכמו כן כי[9] תשמור את כל המצוה הזאת [לעשותה] אשר אנכי מצוך היום וכו' ללכת בדרכיו כל הימים וכמו כן ועתה[10] ישראל מה ה"א שואל מעמך, וכבר אמר רבינו ז"ל [בשרשיו בריש ספר המצות] בעיקר [שורש] הרביעי שאינו ראוי למנות את הציווים הכוללים המצות".

[ויש להוסיף ביאור בזה שכל המצות כולן נקראות „דרכיו" של הקב"ה, שאין זה רק מפני שהקב"ה ציווה אותנו ללכת בהן, אלא שהן הדרכים שהוא ית' הולך בהם, כמרז"ל[11] עה"פ[12] מגיד דבריו ליעקב גו', שהקב"ה מקיים כביכול כל המצות, „מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור" (וכדאיתא בגמ' ש„הקב"ה מניח תפילין"[13], „הקב"ה מתפלל"[14] ועוד), ולכן, הרי המצות כולן הן „דרכיו" של מקום. וכן מפורש בזהר[15] עה"פ[16] „כי ישרים דרכי ה'", שכל התורה היא „אורחוי דקוב"ה"].

והשיב ע"ז הר"א בן הרמב"ם, כי „עיקר גדול בדת .. שאין אנו סומכים על מה שמורה עליו פשוטו של הכתוב [בלבד, כשיטת „הקראים"] אלא על מה שמורים עליו הכתוב והקבלה ביחד .. וגם לו יורה פשט הכתוב הזה בהחלט שהכוונה בו לקיום כל המצות, אעפ"כ חייבים אנו להאמין שהוא מצוה פרטית מפני שהקבלה מפרשת בנוגע אליו מה הוא נקרא חנון וכו' .. אין זאת מצוה כוללת לפי מה שבארה הקבלה", וכמו שמבאר בהמשך התשובה ההכרח ע"ז גם

---

1) פרשתנו כח, ט.
2) עקב יא, כב [אבל מ"ש שם לפנ"ז (י, יב) „ללכת בכל דרכיו", קאי על כל המצוות, והוא ציווי כולל, כדלקמן הערה 17].
3) ספרי עה"פ (בשינוי לשון).
4) כ"ה בסהמ"צ הוצאת העליר וקאפח. ולפנינו ליתא.
5) פ' ראה יג, ה.
6) סוטה יד, א.
7) פריימן (ירושלים, תרח"צ) סי' סג. הועתק ברמב"ם הוצאת שולזינגער (נ.י. תש"ז) כרך ההש־למה סי' ג.
8) ואתחנן ה, ל.
9) שופטים יט, ט.
10) עקב י, יב.
11) שמו"ר פ"ל, ט.
12) תהלים קמז, יט.
13) ברכות ו, א.
14) שם ז, רע"א.
15) ח"א קעה, ב. וראה בארוכה ביאורי הזהר שם (וישלח יט, ב ואילך). וראה לקמן הערה 56.
16) הושע בסופו.

מלשון הכתוב, ש„אחרי שאמר כי תשמור את מצות ה״א, אשר הוא כולל כל ה־מצות, הוסיף עליו ואמר והלכת בדרכיו, שבנוגע אל זה הי׳ אפשר להעלות על הדעת שאינו מוכרח כהכרח המצות, מאחר שהמצות הן מעשיות, והלכת בדרכיו אלו דברים התלויים במדות כפי שפרשה הקבלה מה הוא נקרא חנון . . וכללו של דבר הוא שמהוספתו והלכת בדרכיו על התנאתו במצות בכלל ית־באר שהכוונה היא לדבר זולתי המצות המפורשות בתחילה״[17].

והיינו, ש„והלכת בדרכיו״ אינו ציווי כולל, כי לפי ה„קבלה״ אין הכתוב[18] מדבר בקיום כל המצות כולן, אלא אירי רק ב„דברים התלויים במדות״, כמו חנון, רחום וכיו״ב.

ב. ויש מקום לדון בזה: אם „דרכיו״ בכתוב זה קאי רק על „דברים התלויים במדות״, א״כ אין חידוש במצוה זו — כי ההנהגה של רחום וחנון וכיו״ב נכללת במצות „ואהבת[19] לרעך כמוך״[20], וכמ״ש הרמב״ם[21] „שצונו בחמלה והרחמנות וה־צדקה והחסד והוא אמרו ואהבת לרעך כמוך״. ובלשון הרמב״ם בשרש ד׳ (הנ״ל) „לא צוה לעשות דבר זולת מה שידענו״.

וכן כתב הרמב״ם[22] לענין „ביקור חולים ונחום אבלים וקבורת מתים [שפעולות אלו הן „מדותיו של הקב״ה״, כדאיתא במס׳ סוטה[5] בפירוש הפסוק „אחרי ה״א תלכו״, „הלך אחר מדותיו של הקב״ה מה הוא מלביש ערומים כו׳

---

17) נוסף על ההכרח שכתב שם לפנ״ז, ש„לו הי׳ המקרא . . והלכת בדרכיו מצוה כוללת הי׳ אומר כי תשמור . . ללכת בכל דרכיו כמו שאמר בפרשת ועתה ישראל מה ה״א שואל מעמך״.

וע״פ דבריו מובן הטעם שהרמב״ם (וכן שאר מוני המצות) נקט לעיקר המצוה את הכתוב (דפר־שתנו) „והלכת בדרכיו״, ולא הכתוב ד„ללכת בכל דרכיו״ (שעליו בא פירוש הספרי) — כי ל׳ „והלכת״ מורה (יותר) על ל׳ ציווי [אלא שעדיין צע״ק מדוע לא נקט (לעיקר) הכתוב ד„אחרי ה״א תלכו״ (שהובא בסוטה שם). וי״ל כי שם יש לפרש כפי׳ הרמב״ן עה״ת שם. ואכ״מ].

18) אף ש„ללכת בכל דרכיו״ שבפ׳ ועתה ישראל הוא ציווי כולל (כנ״ל הערה הקודמת), וכן הכתוב „בכל הדרך אשר צוה גו״ (שהובא בהשאלה), כמ״ש בהתשובה שם.

19) קדושים יט, יח.

20) בהל׳ דעות (פ״א ה״ו. הובא לקמן בפנים) מביא הרמב״ם (ב„פירוש מצוה זו״) גם „מה הוא נקרא קדוש אף אתה הי׳ קדוש׳, ועל דרך זו קראו הנביאים לא־ל בכל אותן הכינויין ארך אפים ורב חסד צדיק וישר תמים גבור חזק וכיו״ב״. ולכאורה כמה ממדות אלו אינן שייכות למצות „ואהבת לרעך כמוך״*.

אבל — הציווי „הי׳ קדוש״ הוא ציווי כולל (כמפורש בסהמ״צ שם שורש ד׳), וגם שאר המדות כבר „ידענו״ לכאורה ממצות אחרות ואין צורך בהציווי „והלכת בדרכיו״.

ולהעיר מספר החינוך (מצוה תריא), שמפרש „והלכת בדרכיו״ — „שנצטוינו לעשות כל מעשינו בדרך היושר והטוב . . ולהטות כל דברינו אשר בינינו ובין זולתינו על דרך החסד והרחמים כו״ (אלא שאח״כ ב„דיני״ המצוה מפרט ג״כ דברים שבין אדם למקום. ע״ש). והרמב״ם בסהמ״צ מביא רק חנון רחום וחסיד, וכן בגמ׳ סוטה (שהובא לקמן בפנים) הובאו רק הנהגות של גמ״ח. ואכ״מ.

21) סהמ״צ שורש ט׳. וראה שם מל״ת שב.

22) סהמ״צ שורש ב׳. וראה גם הל׳ אבל רפ״ד.

---

*) והוא מויק״ר ר״פ קדושים (פכ״ד, ד. וראה תנחומא שם ב (ות״ב שם ב, ד) „כשם שאני קדוש כך תהיו קדושים״. ובתו״כ ר״פ קדושים „מחקה למלך״ (ראה קרבן אהרן ועוד שם, שהכוונה ש־„תחקה . . תהי׳ דומה למלך״). וראה מו״נ ח״א ספנ״ד „כמו שביארו בפירוש קדושים תהיו״.

**) ובמו״נ שם משמע, שהציווי „להדמות לו יתעלה כפי היכולת״ כולל כל הי״ג מדות, וגם מדת „פוקד עון גו״ השייכת לעונש.

אף אתה כו' הקב"ה ביקר חולים כו' אף אתה כו' הקב"ה ניחם אבלים כו' אף אתה כו' הקב"ה קבר מתים כו' אף אתה כו'"] . . אלו הפעולות כולם ודומים להם נכנסות תחת מצוה אחת . . והוא אמרו יתברך ואהבת לרעך כמוך".

[ואף שהרמב"ם לא מנה פרטים אלה בספר המצות כאן[23], הרי כתב בפירוש "וכבר נכפל זה הענין בלשון אחר ואמר אחרי ה' [אלקיכם] תלכו ובא בפירוש [היינו מחז"ל הנ"ל דסוטה] שרצה לומר ההדמות בפעולותיו הטובות והמדות הנכבדות כו'", הרי שהרמב"ם ס"ל ש־פרטים אלה הם בכלל הציווי ד"והלכת בדרכיו"[24]].

ג. לכאורה יש לומר, שכוונת הר"א בן הרמב"ם במ"ש "שהמצות הן מעשיות, והלכת בדרכיו אלו דברים התלויים במדות", היא — שהציווי ד"והלכת ב־דרכיו" הוא (לא על ההנהגה במעשה בפועל באופן של רחמים וכו', אלא) על הרגש שבלב — וזהו החידוש בציווי זה שלא ידענו ממקום אחר.

אבל אין זה תירוץ מספיק, כי:

א) מפשטות לשון הרמב"ם (הן בספר המצות[25] והן בספר היד[26]) משמע, שה־ציווי "ואהבת לרעך כמוך" כולל לא רק הנהגה באופן של ריעות כלפי חבירו[27], אלא גם פשוטו כמשמעו ד"ואהבת" — רגש האהבה שבלב[28] — וכאשר האדם מרגיש אהבה בלבו, ה"ז מעורר בדרך ממילא גם רגש של רחמים[29] וכו' כלפי חבירו.

ב) הלשון "והלכת בדרכיו" מורה על ענין של עשי', הנהגה בפועל, ולא (רק) רגש שבלב. וכפשטות לשון חז"ל הנ"ל "אף אתה הלבש ערומים כו' בקר חולים כו'". וכסיום דברי הרמב"ם בסהמ"צ כאן "נכפל זה הענין . . ההדמות בפעולותיו הטובות כו'".

[וכמשנ"ת במק"א[30], שי"ל שזהו ההפ־רש בין שני מרז"ל בענין זה — (א) "הלך אחר מדותיו של הקב"ה"[6] (בהתאם ללשון הכתוב "אחרי ה"א תלכו", "והלכת בדר־כיו", "ללכת בכל דרכיו"), (ב) "הדבק ב־דרכיו"[31] (כלשון הכתוב "ובו תדבקון"[32], "ולדבקה בו"[33]) — שהליכה בדרכיו ומדותיו היא ההנהגה בפועל ע"פ מדותיו של הקב"ה, והדביקות במדותיו היא הרגש שבלב (כפשטות מובנה של דבי־קות, שהוא ענין הרגש[34])].

---

23) משא"כ בסמ"ג מ"ע ז, שמביא רק הא דסוטה (ולא דרשת הספרי). וראה הערה הבאה.

24) וראה השגות הרמב"ן לסהמ"צ שורש א' (ד"ה והתשובה ג') "הוא [הרמב"ם] תפס הלשון השנוי בספרי ובעל ההלכות תפש לו הלשון השנוי בגמ־רא".

25) מ"ע רו. וכן במנין המצות שבריש ס' היד.

26) הל' דעות פ"ו ה"ג.

27) כמשמע בסמ"ג מ"ע ט: מצות ואהבת לרעך כמוך כללו של דבר דעלך סני לחברך לא תעביד.

28) כלשון הרמב"ם "לאהוב". וראה שם מל"ת שב.

29) כמפורש בסהמ"צ שם "אהבתו וחמלתו". וכן ל' הרמב"ם בשורש ט' (שהובא לעיל בפנים).

30) שיחת מוצש"ק ר' שבט תשל"ד.

31) פרש"י פ' ראה יג, ה. וראה גם רש"י שבת קלג, ב ד"ה הוי דומה "לדבק בדרכיו". מאירי בחבור התשובה (מ"א ספי"א) "וכבר אמרו ז"ל הדבק בדרכיו". ובפני משה לירושלמי פאה (פ"א ה"א ד"ה אדמה לו) "כדדרשינן מולדבקה בו" (עקב יא, כב). וראה גם או"ת להה"מ עה"פ עקב שם "אמרו רבותינו ז"ל וכי אפשר לדבק כו' אלא הדבק במדותיו מה הוא כו'". וכ"ה בתניא אגה"ק סט"ו (קכג, ריש ע"ב). וראה ספרי עה"פ "למוד הגדה שמתוך כך כו' ומדבק בדרכיו".

32) פי' ראה שם.

33) עקב שם.

34) כמו "ותדבק נפשו בדינה" (וישלח לד, ג). וראה באריכה לקו"ש חי"ד ע' 55 ואילך.

וכן מוכח מדברי הרמב"ם במורה נבוכים[35], שמביא[36] ש„תכלית מעלת ה־אדם להדמות לו יתעלה כפי היכולת [שזהו הציווי ד„והלכת בדרכיו", כלשונו בספר המצות כאן] כלומר שנדמה מעשינו למעשיו . . אמרו מה הוא חנון אף אתה הי' חנון מה הוא רחום אף אתה הי' רחום" — שהדיוק בזה „שנדמה מעשינו למעשיו", וכמו שביאר שם ב־ארוכה[35], שדרכיו של הקב"ה שהן מדו־תיו „הם תוארי מעשיו", ש„עושה פעולות הדומות לפעולות הנעשות על ידינו כתוצאה ממדות כלומר מתכונות נפשיות, לא שהוא יתעלה בעל תכונות נפשיות", וזוהי תכלית השלימות בהנהגת האדם, ש„ייעשו על ידו פעולות אלו במדה וב־מי שראוי לכך, לא מתוך סתם התפעלות . . כל התפעלות רעה"[37]. עיי"ש בארוכה.

ד. ולכן נראה, שהחידוש בציווי דוהלכת בדרכיו „זולת מה שידענו" — מבואר בדברי הרמב"ם עצמו, שמדייק „היא שצונו להדמות בו יתעלה כפי היכולת", והיינו ש„והלכת בדרכיו" אינו ציווי הבא לחייב את האדם על ההנהגה (בפועל) ברחמים וחנינה וכיו"ב[38], כ"א הוא ציווי על ההתדמות — „להדמות בו יתעלה כפי היכולת"[39], שהתנהגותו ב־רחמים וחנינה כוונתה ומטרתה היא להתדמות לבורא (אלא שבדרך ממילא באה ההנהגה בפועל).

ונמצא, שמצוה זו היא מחובת ה־לבבות, שכוונת האדם בהנהגתו ברחמים וחנינה וכו' צ"ל (לא (רק) משום שהשכל מחייב להתנהג באלו הדרכים משום שהן הנהגות טובות וישרות, אלא) כדי „להדמות בו יתעלה", דמכיון שדרכים אלו הם דרכיו של הקב"ה, לכן הוא מתדמה לו, וכדיוק לשון רז"ל „מה הוא כו' אף אתה כו'", שכל כוונת האדם בהליכה זו היא כדי להדמות לבורא.

[ואין זו סתירה למשנת"ל ש„והלכת בדרכיו" אינו ציווי על הרגש שבלב, אלא על ההליכה (ועשי') בפועל בדרכיו — כי אין הביאור שולל ההליכה בפועל (ואדרבא, כנ"ל), כ"א שבנדו"ד ההדגשה היא בכוונת ותוכן ההליכה בדרכיו של הקב"ה, שאינה אלא „להדמות בו ית־עלה", דברים שבלב וכוונת האדם, שהליכתו בדרכיו של הקב"ה היא רק משום שהם „דרכיו" של הקב"ה].

ומתורץ בפשטות הטעם ש„והלכת בדרכיו" אינו ציווי כולל — מפני ה־חידוש בכוונת ההליכה בדרכים אלו, „להדמות בו יתעלה"[40].

ה. ויש לומר, שלפ"ז יש נפקותא גם באופן העשי' בפועל — ובהקדם דברי הרמב"ם בספר היד, בפירוש המצוה ד„והלכת בדרכיו":

---

35) ח"א פנ"ד (מועתק ע"פ תרגום קאפח).

36) בסוף הפרק.

37) ובפרט במדת העונש (ראה לעיל הערה 20 בשוה"ג הב'), אשר [נוסף לזה שפעולות הרחמנות והסליחה כו' צ"ל „הרבה יותר מפעולות העונשין" — מו"נ שם — הרי מדת העונש] ודאי שאסור להיות בזה שום רגש של כעס, כמ"ש במו"נ שם „והוא בלתי כעוס ולא רגוז ולא שונא לו" [משא"כ בפעולות הרחמנות כו', שודאי שצריך להיות גם רגש הרחמים שבלב, אלא שצ"ל באופן שלא יהי' בסתירה להנהגה „כפי הראוי", ויביא את התועלת הרצוי'].

38) כמשמע מל' החינוך (נעתק לעיל הערה 20).

39) כלשון חז"ל (שבת קלג, ב. וכן ירושלמי פאה שם. מס' סופרים פ"ג הי"ג. מכילתא בשלח טו, ב) „הוי דומה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה כו'".

40) ולא מפני שהציווי מוגבל ל„דברים התלויים במדות" [וראה לקמן סוס"ז הטעם שחז"ל פירשו שהכתוב קאי רק במדות. וראה לקמן הערה 52].

בריש הל' דעות מאריך הרמב"ם ש"הדרך[41] הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות שיש לו לאדם והיא הדעה שהיא רחוקה משתי הקצוות", ומביא דוגמאות לזה, ומהן – ש"לא[41] יכעוס אלא על דבר גדול ש־ראוי לכעוס עליו כו' לא יתאוה אלא לדברים שהגוף צריך להן וכו'". ואחרי אריכות הביאור אודות "מדה בינונית" שבכל הדיעות, הוא ממשיך[42]: "ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינונים והם הדרכים הטובים והישרים שנאמר ו־הלכת בדרכיו". ובהלכה שלאח"ז[43]: "כך למדו בפירוש מצוה זו, מה הוא נקרא חנון אף אתה הי' חנון מה הוא נקרא רחום אף אתה הי' רחום מה הוא נקרא קדוש אף אתה הי' קדוש, ועל דרך זו קראו הנביאים לא־ל בכל אותן הכנויין כו' להודיע שהן דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כחו". ובהלכה שלאחרי'[44] מבאר הרמב"ם "כיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו . . על פי הדעות האמצעיות כו'", ומסיים "ולפי שהשמות האלו נקרא בהן היוצר והם הדרך הבינונית שאנו חייבין ללכת בה, נקראת דרך זו דרך ה'".

ולכאורה הדברים תמוהים – שה־רמב"ם כולל כאן בהציווי ד"והלכת בדרכיו" שני ענינים שונים, שלכאורה אין קשר ביניהם: (א) "מדה בינונית שב־כל דעה ודעה", (ב) "דרכים טובים ו־ישרים" ש"חייב אדם להנהיג עצמו בהן", שהם "כל אותן הכנויין" של חנון ורחום וכו' שנקרא בהן הא־ל[45].

ועכצ"ל דהיינו הך, שכאשר האדם מנהיג עצמו ב"דרכים טובים וישרים" אלו כדי "להדמות אליו כפי כחו", ה"ז גופא מחייבו "ללכת בדרכים האלו הבינונים".

ו. ויובן זה ע"פ המבואר במו"נ (הנ"ל), שדרכיו ומדותיו של הקב"ה הם "תוארי מעשיו", היינו "פעולות הדומות לפעולות הנעשות על ידי בני אדם מתוך התפעלות ותכונות נפשיות", וממשיך ש"ראוי למנהיג המדינה . . להתדמות בתוארים אלה וייעשו על ידו פעולות אלו במדה ובמי שראוי לכך לא מתוך סתם התפעלות . . כי כל התפעלות רעה", ומביא דוגמא – "ויהי' פעמים ל־מקצת בני אדם רחום וחנון לא מתוך סתם רגישות וחמלה אלא כפי הראוי ויהי' פעמים למקצת בני אדם נוטר ונוקם ובעל חמה כפי הראוי להם ולא מתוך כעס . . ותהי' מגמתו להפיק מה שיש באותה הפעולה מן התועלת ה־גדולה לבני אדם רבים". ומסיים (כנ"ל) ש"תכלית מעלת האדם להדמות לו ית־עלה כפי היכולת . . שנדמה מעשינו למעשיו".

ומהמשך הענין משמע, דמ"ש הרמב"ם שאצלו יתברך כל המדות הן פעולות שאינן מתוך התפעלות, אין כוונתו בזה לשלול ענין ההתפעלות והשינוי רק

41) ל' הרמב"ם שם פ"א ה"ד.

42) שם סוף ה"ה. – ולכמה נוסחאות כאן היא התחלת ה"ו (ראה ס' המדע – ירושלים, תשכ"ד. וש"נ). וראה מגדל עוז.

43) ה"ו.

44) ה"ז.

45) ועד"ז בחינוך מצוה תריא. – ולהעיר מ־שו"ע אדה"ז או"ח (סקנ"ו ס"ג), שמפרש מצות "והלכת בדרכיו" – "צריך להדמות עצמו בהם [ב"כל המדות שיש באדם"] לבוראו ולמאוס ברע שבהם ולבחור בטוב", ולא כתב ש"מצווין אנו ללכת בדרכים אלו הבינונים" (ורק בהמשך הסעיף כ' "ינהוג בדרך המיצוע הוא דרך הטובה והישרה"). ואכ"מ.

משום שזה לא יתכן בו ית' (כמ"ש שם „לא מתוך התפעלות ולא מתוך שינוי . . הם נעשות מאתו ית' לא מתוך ענין נוסף על עצמו כלל"), אלא משום שזה נוגע לתוכן פעולות המדות — דכיון שפעולות אלו באו מאתו ית' לא מתוך התפעלות, לפיכך הן דרכים טובים וישרים באמת, שכל מדה ומדה היא באופן הראוי להעשות.

וזהו המשך דברי הרמב"ם, שלאחרי שביאר תוכן ענין המדות אצלו יתברך, ממשיך, שכן ראוי לאדם להתנהג, ש„תכלית מעלת האדם להדמות לו יתעלה כפי היכולת . . שנדמה מעשינו למעשיו . . מה הוא חנון אף אתה הי' חנון כו'" — דכאשר האדם מתדמה לבוראו, והתנהגותו במדות היא כהנהגת הקב"ה כביכול ע"פ מדותיו יתעלה, אזי, תהיינה מדותיו של האדם „כפי הראוי", ותושג התועלת הנדרשת ממדה ההיא.

ועפ"ז יובן הקשר בין שני הענינים בספר היד — ה„מדה בינונית שבכל דעה ודעה", והציווי „להדמות אליו כפי כחו" על ידי שהאדם מנהיג עצמו בדרכים טובים וישרים ע"פ כל אותן הכנויין שנקרא בהן הא־ל: ההנהגה ע"פ ה„קצוות" (שבכל דיעה ודיעה) נובעת, בדרך כלל, מהתפעלות (הלב), שאינה נותנת מקום להנהגה הפכית, ואין בה הבחנת הדעת להכריע אם במצב זה ראוי לעשות כן או לאו — ועל כן הרי היא מביאה את האדם ל„קצוות"; אבל כאשר האדם מנהיג עצמו במדות אלו כדי „להדמות אליו כפי כחו", ובמילא התנהגותו במדות אלו אינה (רק) מתוך התפעלות הלב, אלא מתוך כוונה והתאמה להאמת שבמדות אלו (כפי שהן אצלו יתברך), הרי הוא אוחז במדה הבינונית שבכל דיעה ודיעה, וכלשון הרמב"ם במו"נ „כפי הראוי", ובמילא, פעמים ההנהגה היא באופן של רחמים ופעמים במקצת בני אדם כו'.

ז. ע"פ משנת"ל שנקודת החידוש בציווי „והלכת בדרכיו" היא — „להדמות בו יתעלה כפי היכולת", יש לבאר ג"כ דיוק לשון הכתוב „והלכת בדרכיו", הליכה דוקא[46]:

„הליכה" ענינה — עלי' מדרגא לדרגא (כמ"ש[47] „ילכו מחיל אל חיל"), ובעיקר — עלי' למדריגה שהיא למעלה נעלית באין ערוך למדריגתו הקודמת.

[שזהו הטעם שהמלאכים נקראים בשם עומדים, כמ"ש[48] „ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה", „לפי שעומדים כל ימיהם במדריגה אחת"[49] — דלכאורה אינו מובן: הרי מבואר בכ"מ שמלאכים עולים תמיד בעילוי אחר עילוי, וזהו השיר שלהם וכו', ומהו הפירוש „שעומדים כל ימיהם במדריגה אחת"? ומבואר בזה[50], שהעליות של המלאכים הן עליות בהדרגה, מדרגא לדרגא שיש להן ערך זל"ז, ולכן, אף שעולים מחיל אל חיל, לא נעתקו לגמרי ממקומם הראשון ומדריגתם הראשונה (כיון שגם המדריגה הכי עליונה יש לה ערך למדריגה הכי תחתונה), וה"ז כאילו „עומדים כל ימיהם במדריגה אחת"].

וזהו הפירוש (הפנימי) ב„והלכת בדרכיו" — ששני הפרטים שבכתוב [(א) והלכת (ב) בדרכיו] תלויים זב"ז: אימתי יכול האדם להגיע „להדמות בו יתעלה

---

46) להעיר מ„ושמרו דרך ה'" (וירא יח, יט) — הובא בהל' דעות שם בסוף הפרק.

47) תהלים פד, ח. וראה סוף ברכות „אין להם מנוחה".

48) זכרי' ג, ז.

49) לקו"ת שלח לח, ד. וראה שם ר"פ בחוקותי. ובכ"מ.

50) ד"ה צאינה וראינה תר"ס. ועוד.

כפי היכולת" — "דרכיו" (של הקב"ה) — כשהוא מקיים בעצמו את הענין ד"והלכת", הליכה ועלי' שלא בערך, כי מטבע של נברא להיות מדותיו נמשכות אחרי ההתפעלות שבלב, וכדי שהתנהגותו במדותיו תהי' אך ורק כדי "להדמות בו יתעלה כפי היכולת" — עליו להתעלות ולהגבי' את עצמו מטבע מדותיו ע"י "הליכה" עד שנעשה דומה לבוראו.

ובזה יובן בעומק יותר יסודם של חז"ל לפרש שכתוב זה קאי ב"דרכים התלויים במדות" (ולא ב"מצות" ש"הן מעשיות") — אף שמצינו בכמה מקומות[51] שכל המצוות כולן נכללות ב"דרכיו" של מקום: מעשי האדם הרי הם במדידה והגבלה: משא"כ "מדות", שהן "תכונות נפשיות" (רוחניות), הנה בערך ל"מעשה" הרי הן למעלה ממדידה והגבלה. ולכן פירשו חז"ל ש"והלכת בדרכיו", ענין ה"הליכה" ועלי' שלא בערך, קאי על "דברים התלויים במדות"[52], כי עיקר ענין עליית האדם מדרגא לדרגא (עד לאופן של "הילוך", למעלה ממדידה והגבלה) הוא בנוגע ל"מדותיו" (ולא ב־מעשיו, שהם במדידה והגבלה).

ח. ביאור ענין "והלכת בדרכיו" ב־עומק יותר (ע"ד החסידות)[53]:

נשמת כאו"א מישראל היא "חלק אלקה ממעל ממש"[54], שמזה מובן, שה־נשמה עצמה היא בעצם בלתי מוגבלת, אלא שהתפשטותה בתוך אברי הגוף היא במידה וגבול. ומזה מובן, שכאשר האדם מתעורר לעבודתו ית' בעצם נשמתו, ה"ז מגבי' אותו ופועל בו עלי' שלא בערך, ובפשטות — שיש לו חיות למעלה ממדידה וגבול בעבודתו יתברך, עד כדי מסירת נפש (למעלה מטעם ודעת).

וזהו תוכן הציווי "והלכת בדרכיו", "להדמות בו יתעלה כפי היכולת" — שעבודת האדם בקיום התומ"צ [שכולן נקראות "דרכיו", כנ"ל] צ"ל באופן של הליכה[55], שלא בערך או גם למעלה ממדידה והגבלה, על ידי שהאדם מעורר ומגלה את עצם נשמתו, שהיא "חלק אלקה ממעל ממש", שאז נעשה "דומה לבוראו", "להדמות בו יתעלה כפי ה־יכולת"[56].

(משיחת ש"פ ויחי תשמ"א)

---

51) כנ"ל סעיף א ובנסמן שם. וראה לעיל הערה 18.

52) ואולי זוהי כוונת הר"א בן הרמב"ם בסיום דבריו "ובזה יש ענין שהבנתו רחוקה בראשונה .. והבן זאת כי הוא ענין דק" — שמרמז בזה, שתוכן ענין ההליכה שייכת רק ב"מדות".

53) בהבא לקמן — ראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1132 ואילך.

54) תניא רפ"ב.

55) וי"ל, שזהו בהתאם להחילוק בין גליא דתורה ופנימיות התורה: גליא דתורה "יש לה מדה (רק שהיא ארוכה מארץ מדה)", אבל פנימיות התורה "אין לה מדה .. היא א"ס ממש" (אוה"ת חנוכה ש', א. סה"מ קונטרסים ח"ב תע, א), ולכן: ע"פ גליא דתורה (שיש לה מדה), צ"ל, ש"והלכת בדרכיו" (הליכה בל"ג) קאי על "דברים התלויים במדות" (כנ"ל ס"ז): משא"כ בעבודת ה' ע"פ פנימיות התורה (שאין לה מדה), קיום כל מצוה פרטית אפ"ל בחיות בלתי מוגבלת (מעצם הנשמה), והכתוב "והלכת בדרכיו" מתפרש כפשוטו (כל' הר"א בן הרמב"ם), שקאי על כל המצות כולן.

56) להעיר מביאוה"ז (שבהערה 15), שתומ"צ הם "דרכי ה'" לפי שהם הדרכים להמשכת וגילוי או"ס. וי"ל שכדי שהמצות יהיו "דרכים" להמשכת או"ס (בל"ג), הוא ע"י עבודת האדם באופן של "והלכת בדרכיו", הליכה בל"ג.